

Котигорох

Був собі один чоловік, мав шестеро синів та одну дочку. Пішли вони в поле орати і наказали, щоб сестра винесла їм обід. Вона каже.

— А де ж ви будете орати? Я не знаю. Вони кажуть.

— Ми будемо тягти скибу від дому аж до тієї ниви, де будемо орати,— то ти за тією борозною і йди.

Поїхали.

А змій жив над тим полем у лісі та взяв тую скибу закотив, а свою витяг до своїх палаців. От вона як понесла братам обідати та пішла за тією скибою і доти йшла, аж поки зайшла до змієвого двора. Там її змій і вхопив.

Поприходили сини ввечері додому та й кажуть матері.

— Ввесь день орали, а ви нам не прислали й пообідати.

— Як-то не прислала? Адже Ольга понесла, та й досі її нема. Я думала, вона з вами вернеться. Чи не заблукалась?

Брати й кажуть.

— Треба йти шукати її.

Та й пішли всі шість за тією скибою і зайшли таки до того змієвого двора, де їх сестра була. Приходять туди, коли вона там.

— Братики мої милі, де ж я вас подіну, як змій прилетить? Він же вас поїсть!

Коли це й змій летить.

— А,— каже,— людський дух пахне. А що, хлопці, биться чи мириться?!

— Ні,— кажуть,— биться!

— Ходіть же на залізний тік!

Пішли на залізний тік биться. Не довго й бились, як ударив їх змій, так і загнав у той тік. Забрав їх тоді тільки живих та й закинув до глибокої темниці.

А той чоловік та жінка ждуть та й ждуть синів,— нема. От одного разу пішла жінка на річку прати, коли ж котиться горошинка по дорозі... Жінка взяла горошинку та й із'їла.

Згодом народився в неї син. Назвали його Котигорохм.

Росте та й росте той син, як з води,— не багато літ, а вже великий виріс. Одного разу батько з сином копали колодязь,— докопались до великого каменя. Батько побіг кликати людей, щоб допомогли його викинути. Поки батько ходив, а Котигорох узяв та й викинув. Приходять люде, як глянули — аж поторопіли, так злякались, що в його така сила, та й хотіли його вбити. А він підкинув того каменя вгору та й підхопив,— люде й повтікали.

От копають далі та й докопалися до великого шматка заліза. Витяг його Котигорох та й забрав.

От і питається раз Котигорох в батька, в матері.

— Десь повинні були в мене бути брати й сестри.

— Е-е, — кажуть,— синку, була в тебе і сестра й шестеро братів, та таке й таке їм трапилось.

— Ну,— каже він,— так я ж піду їх шукати. Батько й мати умовляють його.

— Не йди, сину, шестеро пішло, та загинуло, а то ти один щоб не загинув!

— Ні, таки піду! Як же таки свою кров та не визволити? Узяв те залізо, що викопав, та й поніс до коваля.

— Скуй,— каже,— мені булаву, та велику!

Як почав коваль кувати, то скував таку, що всилу з кузні винесли. Узяв Котигорох ту булаву, як замахнув, як кинув угору... Та й каже до батька.

— Ляжу я спати, а ви мене збудить, як летітиме вона через дванадцять суток.

Та й ліг. На тринадцяті сутки гуде тая булава! Збудив його батько, він схопився, підставив пальця, булава як ударила об його, так і розскочилась надвоє. Він і каже.

— Ні, з цією булавою не можна йти шукати братів та сестру,— треба скувати другу.

Поніс її знову до коваля.

— На,— каже,— перекуй, щоб було по мені!

Викував коваль ще більшу. Котигорох й ту шпурнув угору та й ліг знов спати на дванадцять суток. На тринадцяті сутки летить тая булава назад, реве,— аж земля труситься. Збудили Котигорошка, він схопився, підставив пальця,— булава як ударила об його,— тільки трошки зігнулась.

— Ну, з цією булавою можна шукати братів та сестру. Печить, мамо, буханці та сушіть сухарці,— піду.

Узяв ту булаву, в торбу буханців та сухарців, попрощався, пішов.

Пішов за тією скибою, за тією давньою, що ще трохи знати було, та й зайшов у ліс. Іде тим лісом, іде та й іде, коли приходить до такого великого двора. Увіходить у двір, тоді в будинок, а змія нема, сама сестра Ольга дома.

— Здорова була, дівчино! — каже Котигорох.

— Здоров був, парубче. Та чого ти сюди зайшов, прилетить змій, то він тебе з'їсть.

— Отже, може, й не з'їсть! А ти ж хто така?

— Я була одна дочка в батька й матері, та мене змій украв; а шестеро братів пішло визволяти та й загинуло.

— Де ж вони? — питається Котигорох.

— Закинув змій до темниці, та не знаю, чи ще живі, чи, може, й на попільцеь потрухли.

— Отже, може, я тебе визволю,— каже Котигорох.

— Де тобі визволити? Шестеро не визволило, а то б ти сам: — каже Ольга.

— Дарма! — відказує Котигорох. Та й сів на вікні, дожидається.

Коли це летить змій. Прилетів та тільки в хату — зараз.

— Ге,— каже,— людський дух пахне!

— Де б то не пах,— одказує Котигорох,— коли я прийшов.

— Агов, хлопче,— а чого тобі тут треба? Биться чи мириться?

— Де то вже мириться,— биться! — каже Котигорох.

— Ходім же на залізний тік!

— Ходім! Прийшли. Змій і каже.

— Бий ти!

— Ні,— каже Котигорох,— бий ти попереду!

От змій як ударив його, так по кісточки і ввігнав у залізний тік. Вирвав ноги Котигорох, як замахнув булавою, як ударив змія,— ввігнав його в залізний тік по коліна. Вирвав змія, ударив Котигорошка,— і того по коліна ввігнав. Ударив Котигорох вдруге, по пояс змія загнав у тік, ударив утретє,— зовсім убив.

Пішов тоді в льохи-темниці глибокі, одімкнув своїх братів, а вони тільки-тільки що живі. Забрав тоді їх, забрав сестру Оденку і все золото та срібло, що було в змія, та й пішов додому.

От ідуть, а він їм і не признається, що він їх брат. Перейшли там скільки дороги, сіли під дубком спочивати. А Котигорох притомився після того бою та й заснув дуже. А ті шестеро братів і радяться.

— Будуть з нас люде сміятися, що ми шестеро змія не подужали, а він сам побив. Та й добро змієве він собі все забере.

От радилися-радилися та й урадили, тепер він спить, не почує,— прив'язати його добре ликами до дубка, щоб не вирвався,— тут його звір розірве. Як урадили, так і зробили, прив'язали та й пішли собі.

А Котигорох спить і не чує того. Спав день, спав ніч, прокидається — прив'язаний. Він як стенувся,— так того дубка й вивернув з корінням. От узяв тоді того дубка на плечі та й пішов додому.

Підходить до хати, аж чує; брати вже прийшли та й розпитуються в матері.

— А що, мамо, чи в вас іще були діти?

— Та як же? Син Котигорох був та вас пішов визволяти. Вони тоді.

— Оце ж ми його прип'яли,— треба бігти та одіп'ясти.

А Котигорох як пошпурить тим дубком у хату,— за малим хати не розвалює.

— Оставайтесь же, коли ви такі! — каже.— Піду я в світа.

Та й пішов знову, на плечі булаву взявши.

Іде собі та йде, коли дивиться — відтіль гора і відсіль гора, а між ними чоловік, руками й ногами в ті гори вперся та й розпиха їх. Каже Котигорох.

— Боже поможи!

— Дай боже здоров'я!

— А що то ти, чоловіче, робиш?

— Гори розпихаю, щоб шлях був.

— А куди йдеш? — питає Котигорох.

— Щастя шукати.

— Ну, то й я туди. А як ти звешся?

— Вернигора. А ти?

— Котигорох. Ходім разом!

— Ходім!

Пішли вони. Ідуть, коли бачать: чоловік серед лісу як махне рукою — так дуби й вивертає з корінням.

— Боже поможи!

— Дай боже здоров'я!

— А що ти, чоловіче, робиш?

— Дереву вивертаю, щоб іти було просторіше.

— А куди йдеш?

— Щастя шукати.

— Ну, то й ми туди. А як звешся?

— Вернизуб. А ви?

— Котигорох та Вернигора. Ходім разом!

— Ходім!

Пішли втрюх. Ідуть, коли бачать — чоловік із здоровенними вусами над річкою: як крутнув вусом,— так вода й розступилася. Що й по дну можна перейти. Вони до його.

— Боже поможи!

— Дай боже здоров'я!

- А що ти, чоловіче, робиш?
- Та воду одвертаю, щоб річку перейти.
- А куди йдеш?
- Щастя шукати.
- Ну, та й ми туди. А як зवेशся?
- Крутивус. А ви?
- Котигорох, Вернигора, Вернизуб. Ходім разом.
- Ходім!

Пішли. І так їм добре йти: де гора на дорозі,— Вернигора перекине; де ліс,— Вернизуб виверне; де річка,— Крутивус воду одверне. От зайшли вони в такий великий ліс,— коли бачать, аж у лісі стоїть хатка. Увійшли в хатку, — нікого нема. Котигорох й каже.

— Отут ми й заночуємо.

Переночували, а на другий день Котигорох й каже:

— Ти, Вернигоро, зоставайся дома та вари їсти, а ми втрюх підемо на полювання.

Пішли вони, а Вернигора наварив їсти та й ліг спочивати. Коли хтось стукає в двері.

— Одчини!

— Не великий пан, одчиниш і сам,— каже Вернигора.

Двері одчинились та й знов хтось кричить:

— Пересади через пиріг!

— Не великий пан, перелізеш і сам.

Коли влазить дідко маленький, а борода на сажень волочиться. Як ухопив Вернигору за чуба та й почепив його на гвіздок на стіну. А сам усе, що було наварене, виїв, випив, у Вернигори з спини ремінь шкіри видрав та й подався.

Вернигора крутивсь-крутивсь, якось одірвав свого чуба космик, кинувся знову варити; поки товариші поприходили, уже доварює.

— А чого ти запізнився з обідом?

— Та задрімав трохи.

Наїлись та й полягали Спати. На другий день устають. Котигорох й каже:

— Ну, тепер ти, Вернизубе, зоставайся, а ми підемо на полювання.

Пішли вони, а Вернизуб наварив їсти та й ліг спочивати. Аж

хтось стукає в двері:

— Одчини!

— Не великий пан, одчиниш і сам.

— Пересади через пиріг!

— Не великий пан, перелізеш і сам.

Коли й лізе дідко маленький, а борода на сажень волочиться. Як ухопить Вернизуба за чуба та й почепив на гвіздок. А сам усе, що було наварене, виїв, випив, у Вернизуба з спини ремінь шкіри видрав та й подався.

Вернизуб борсався, борсався, якось уже там з гвіздка зірвав та й нум швидше обідати варити. Коли це приходять товариство.

— А що це ти з обідом опізнивсь?

— Та задрімав,— каже,— трохи...

А Вернигора вже й мовчить: догадався, що воно було. На третій день зостався Крутивус,— і з ним те саме. А Котигорох й каже.

— Ну, та й ліниві ви обідати варити! Уже ж завтра ви йдіть на полювання, а я зостануся дома.

На другий день так і є: ті троє йдуть на полювання, а Котигорох дома застається. От наварив він їсти та й ліг спочивати. Аж грюкає хтось у двері.

— Одчини!

— Стривай, одчиню,— каже Котигорох.

Одчинив двері,— аж там дідко маленький, а борода на сажень волочиться.

— Пересади через пиріг!

Узяв Котигорох, пересадив. Коли той пнеться до його, пнеться.

— А чого тобі? — питає Котигорох.

— А ось побачиш чого,— каже дідко та доп'явсь до чуба та тільки хотів ухопити, а Котигорох;

— То ти такий! — та собі хап його за бороду, вхопив сокиру, потяг його до дуба, розколов його, заправив у розколину дідову бороду й зацікнув її там.

— Коли ти,— каже,— такий, дідусю, що зараз до чуба берешся, то посидь собі тут, поки я знову сюди прийду.

Приходить він у хату,— вже й товариство поприходило.

— А що обід?

— Давно впрів.

Пообідали, а тоді Котигорох й каже:

— А ходіть лиш — я вам таке, диво покажу, що ну!

Приходить до того дуба, коли ні дідка, ні дуба нема: вивернув дідко дуба з коренем та й потяг так за собою. Тоді Котигорох розказав товаришам, що йому було, а ті вже й про своє призналися, як їх дідко за чуба чіпляв та реміння з спини драв.

— Е,— каже Котигорох,— коли він такий, то ходім його шукать.

А де дідко того дуба тяг,— там так і знать, що волочено,— вони за тим слідом і йдуть. І так дійшли аж до глибокої ями, що й дна не видно. Котигорох й каже.

— Лізь туди, Вернигоро!

— А цур йому!

— Ну ти, Вернизубе!

Не схотів і Вернизуб, і Крутивус.

— Коли ж так,— каже Котигорох,— полізу я сам. Давайте плести шнури!

Наплели вони шнурів, умотав Котигорох руку в кінець та й каже:

— Спускайте!

Почали вони спускати, довго спускали,— таки сягнули до дна,— аж на інший світ. Став там Котигорох ходити,— аж дивиться, стоїть палац великий. Він увійшов у той палац, коли так усе й сяє золотом та дорогим камінням. Іде він покоями,— аж вибігає йому назустріч королівна — така гарна, що й в світі кращої нема.

— Ой,— каже,— чоловіче добрий, чого ти сюди зайшов?

— Та я, — говорить Котигорох,— шукаю дідка маленького, що борода на сажень волочиться.

— Єсть,— каже вона,— дідко, бороду з дубка визволяє. Не йди до його,— він тебе вб'є, бо вже багато він людей побив.

— Не вб'є! — каже Котигорох,— то ж я йому й бороду зацікнув. А ти ж чого тут живеш?

— А я,— каже вона,— королівна, та мене сей дідко украв і в неволі держить.

— Ну, то я тебе визволю. Веди мене до його!

Вона й повела. Коли так справді, сидить дідко і вже бороду визволив з дубка. Як побачив Котигорошка, то й каже.

— А чого ти прийшов? Биться чи мириться?

— Де вже,— каже Котигорох,— мириться — биться!

От і почали вони биться. Бились-бились, і таки вбив його Котигорох своєю булавою. Тоді вдвох із королівною забрали все золото й дороге каміння у три мішки та й пішли до тієї ями, що він спускався. Прийшов та й гукає.

— Агов, брати,— чи ви ще є?

— Є!

Він прив'язав до мотуза один мішок та й сіпнув, щоб тягли.

— Це ваше.

Витягли, спустили знову мотуз. Він прив'язав другий мішок.

— І це ваше.

І третій їм оддав,— усе, що добув. Тоді прив'язав до мотуза королівну.

— А це моє,— каже.

Витягли ті троє королівну, тоді вже Котигорошка треба тягти. Вони й роздумались.

— Нащо будемо його тягти? Нехай лучче й королівна нам достанеться. Підтягнім його вгору та тоді й пустимо,— він упаде та й уб'ється.

А Котигорох та й догадався, що вони вже надумали щось,— узяв та й прив'язав до мотуза каменюку та й гукає.

— Тягніть мене!

Вони підтягли високо, а тоді й кинули,— камінь тільки гуп!

— Ну,— каже Котигорох,— добрі ж і ви!

Пішов він тим світом. Іде та й іде, коли насунули хмари, як ударить дощ та град. Він і заховався під дубом. Коли чує,— на дубі пищать грифенята в гнізді.

Він заліз на дуба та й прикрив їх свитою. Перейшов дощ, прилітає велика птиця гриф, тих грифенят батько. Побачив, що діти вкриті, та й питає:

— Хто це вас накрив? А діти кажуть:

— Як не з'їси, то ми скажемо.

— Ні,— каже,— не з'їм.

— Отам чоловік сидить під деревом, то він накрив.

Гриф прилетів до Котигорошка та й каже:

— Кажи, що тобі треба,— я тобі все дам, бо це вперше, що в мене діти zostалися живі, а то все я полечу, а тут піде дощ,— вони в гнізді й заллються.

— Винеси мене,— каже Котигорох,— на той світ.

— Ну, добру ти мені загадку загадав! Ну, та дарма,— треба летіти. Візьмімо з собою шість кадовбів м'яса та шість кадовбів води, то як я летітиму та поверну до тебе голову направо, то ти мені і вкинеш у рот шматок м'яса, а як поверну ліворуч, то даси трохи води, а то не долечу та й упаду.

Взяли вони шість кадовбів м'яса та шість кадовбів води, сів Котигорох на грифа,— полетіли. Летять та й летять, то гриф як поверне голову направо, то Котигорох йому і вкине в рот шматок м'яса, а як наліво — дасть йому трохи води. Довго так летіли,— от-от уже долітають до сього світу. Коли гриф і повертає голову направо, а в кадовбах і шматочка м'яса нема. Тоді Котигорох одрізав у себе литку та й кинув грифові в пащу. Вилетіли нагору, гриф і питається:

— Чого це ти мені такого гарного дав аж наприкінці?

Котигорох їй показав на свою ногу:

— От чого,— каже.

Тоді гриф виригнув литку, полетів і приніс цілющої води: як притулили литку та покропили тією водою,— вона їй приросла.

Гриф тоді вернувся додому, а Котигорох пішов шукати своїх товаришів. А вони вже подались туди, де тієї королівни батько, там у його живуть та сваряться проміж себе: кожен хоче з королівною оженитися, то їй не помиряться.

Коли це приходить Котигорох. Вони полякалися, думали, що він їх повбиває. А він їй каже:

— Рідні брати, та їй то зрадили,— мушу вас простити.

Та їй простив. А сам одружився з тією королівною та їй живе.